

УДК 330.87(477):502.131.1

Т. В. Пімоненко

КОРПОРАТИВНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

***Анотація.** Розглянуто особливості функціонування корпоративного сектора України, висвітлено завдання та напрямки його розвитку. Проаналізовано вплив корпоративного сектора на навколишнє природне середовище, шляхи зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище.*

***Ключові слова:** корпорація, корпоративне управління, забруднення, екологізація.*

***Summary.** The features of the Ukraine's corporate sector functioning have been considered, tasks and directions of its development have been highlighted. The negative environmental impact of the corporate sector and ways to its reducing have been analyzed*

***Key words:** corporation, corporate governance, pollution, greening.*

Постановка проблеми. Вдосконалення структури промисловості України повинно передбачати адаптацію її виробничих структур до умов економічної самостійності та ринкових відносин, а також поступову інтеграцію до світового ринку шляхом пріоритетного розвитку тих галузей і підприємств, які зможуть виробляти конкурентоспроможну на внутрішньому і зовнішньому ринках продукцію. Головним критерієм формування нового організаційного устрою промисловості має стати забезпечення оптимального використання наявних ресурсів з максимально можливими темпами економічного зростання.

У цьому аспекті стійкий розвиток економіки України значною мірою залежить від розвитку корпоративного сектора, як основи ефективного функціонування виробничого, технологічного і трудового потенціалу, і в тому числі на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із функціонуванням корпоративного сектора, відображено в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників. Серед зарубіжних науковців значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили: Е. Дж. Долан, Д. Ліндсей, К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю, Р. Гільфердінг, А. Сміт та ін. Досліджували й продовжують досліджувати проблеми функціонування корпоративного сектора в Україні такі вітчизняні науковці, як Л. Є. Довгань, Л. М. Савчук, С. А. Румянцев, В. А. Євтушевський та ін.

Однак, незважаючи на зростаючий інтерес науковців до різних аспектів функціонування корпоративного сектора, велика кількість проблем щодо зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище підприємствами корпоративної форми господарювання залишаються недостатньо вирішеними та потребують подальших досліджень.

Метою статті є аналіз існуючих підходів до визначення поняття корпорації, корпоративного управління, аналіз сучасного стану корпоративного сектора та аналіз тенденцій впливу на навколишнє природне середовище.

Вклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку господарських систем характеризуються наявністю великої кількості організаційно-правових форм та демократизацією форм власності. Ринкові трансформації економіки та розвиток нових організаційно-правових форм призвели до становлення корпоративного сектора, який представлений в основному акціонерними товариствами.

Корпоративний сектор є рушійною силою сталого економічного та соціального розвитку країни. Приблизно три чверті промислового потенціалу України функціонує у вигляді акціонерної форми власності. Поряд зі становленням корпоративного сектора все більше загострюється екологічна проблема в країні. Без ефективного функціонування корпоративного сектора, без врахування ним екологічної складової важко

© Т. В. Пімоненко, 2011

увияти розвиток ринкових відносин, підвищення темпів економічного росту, а також покращення стану навколишнього середовища в країні.

Природа корпоративної власності не є простою, і відповідно корпоративне управління як категорія також являє собою складну систему економічних відносин, яка включає багато внутрішніх та зовнішніх елементів. На сьогодні не існує єдиного визначення корпоративного управління ні в зарубіжній, ні у вітчизняній літературі. Часто під корпоративним управлінням розуміють загальний менеджмент, що неточно визначає його сутність. Насамперед, корпоративне управління можна розглядати як управління корпоративними правами. Таке визначення є найбільш загальним, оскільки управління корпоративними правами стосується усіх їх власників. Корпоративне управління виділилося на певному історичному етапі соціально-економічного розвитку, коли відбулося відокремлення функцій управління від власності і коли почали виникати

організаційні форми господарювання, що отримали назву акціонерних товариств, або корпорацій.

Сьогодні і в економічній, і у правовій літературі є певна невизначеність з поняттям «корпорація». Слід зазначити, що це поняття не нове і ще А. Сміт у своїй праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» застосував цю категорію в розумінні акціонерної форми організації підприємництва [1].

Необхідно відмітити, що законодавства різних країн по-різному трактують поняття «корпорація». У деяких із них, наприклад у США, взагалі в законодавчих актах не визначено поняття «корпорація». В сучасній практиці термін «корпорація» використовується у достатньо широкому контексті, найчастіше як синонім акціонерного товариства (АТ).

У традиційному розумінні корпорація — форма організації бізнесу, при якій влада та управління явно відділені одне від одного. В таблиці 1 наведені основні підходи до визначення поняття «корпорація» [2, 3].

Таблиця 1

Основні підходи до визначення поняття «корпорація»

Джерело 1	Визначення поняття корпорація 2
Сучасний економічний словник	«Корпорація» (від лат. corporatio — об'єднання) — сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення загальних цілей, здійснення спільної діяльності і утворюють самостійний суб'єкт права — юридичну особу. Найчастіше корпорації організовуються у формі акціонерного товариства. У приватній корпорації більшість акцій належить одному власникові, сім'ї або вузькій групі акціонерів».
Господарський кодекс України	«Корпорація — договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації».
Е. Дж. Долан, Д. Ліндсей	«Корпорація — це фірма, що має статус юридично незалежного суб'єкта, в якому власність розділена на частини (частки, паї, акції), і відповідальність кожного співвласника обмежена його внеском у підприємство».
К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю	«Корпорація — це юридична особа, яка може придбати ресурси, володіти активами, виробляти і продавати продукцію, брати в борг, надавати кредити, пред'являти позов і виступати в суді відповідачем, а також виконувати всі ті функції, які виконують ділові підприємства будь-якого іншого типу. Управляють більшістю таких корпорацій наймані менеджери».
П. Ю. Буряк	«Корпорація — це колективна організація, визнана юридичною особою, заснована на об'єднанні капіталів (добровільних внесках) і здійснює будь-яку соціально корисну діяльність».
В. П. Грузинов, В. Д. Грибов	«Корпорація — акціонерне товариство, що об'єднує діяльність великих фірм для досягнення їхніх загальних цілей або захисту привілеїв».
С. А. Масютин	«Корпорація — єдиний виробничо-господарський комплекс, що володіє необхідним для здійснення своєї діяльності майном, створений самостійними суб'єктами економіки для ведення певної господарської діяльності і керівництва нею, що складається з наділених господарською компетенцією і які знаходяться у стійких зв'язках внутрішньокорпоративних структур та органів управління, один з яких є центром системи».

Отже, можна зробити висновок, що корпорація — це відкрита постійно змінна система, де одночасно відбуваються процеси функціонування та розвитку. Корпоративні підприємства створюються злиттям капіталів з метою отримання прибутку. Головною метою корпоративного об'єднання є координація підприємницької діяльності її членів, забезпечення захисту їх прав, представлення загальних інтересів у різних органах [4].

Остання редакція Закону України «Про акціонерні товариства» (від 06.07.2010 р.) ст. 5 передбачає такі типи акціонерних товариств:

— публічні акціонерні товариства (кількість акціонерів може перевищувати 100 акціонерів,

може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій);

— приватні акціонерні товариства (кількість акціонерів не може перевищувати 100 акціонерів, може здійснювати тільки приватне розміщення акцій [5].

У вітчизняних моделях корпоративного управління вищим органом є загальні збори акціонерів — має право вирішувати практично всі питання діяльності акціонерного товариства, які включені до порядку денного. Але у зв'язку з обмеженою мобільністю цього органу він не в змозі вирішувати питання оперативного управління виробництвом, планування, фінансування, обліку та контролю. Головні його функції чітко визначені.

В АТ може створюватися Спостережна рада, яка здійснює загальний контроль за діяльністю правління акціонерного товариства. Крім Спостережної ради, існує ще один наглядовий і контролюючий орган — Ревізійна комісія акціонерного товариства [1]. Законом України «Про акціонерні товариства» (від 06.07.2010 р.), ст. 73, встановлено, що головна функція ревізійної комісії полягає у здійсненні контролю за фінансово-господарською діяльністю акціонерного товариства [5]. Органом, який керує механізмом виробництва в акціонерному товаристві, є Правління, яке вирішує всі питання господарської діяльності товариства, окрім тих, які належать до виняткової компетенції загальних зборів акціонерів та Спостережної ради.

Слід відмітити, що на сьогоднішній день на вітчизняних АТ у структурі управління відсутній орган, який би контролював вплив підприємства на навколишнє природне середовище. Навіть Закон «Про акціонерні товариства», який нещодавно вступив у дію, зовсім не враховує екологічної складової в діяльності підприємств акціонерної форми господарювання. На нашу думку, на законодавчому рівні за ревізійною комісією слід закріпити обов'язковість проведення екологічного аудиту діяльності акціонерного підприємства.

Також до компетенції загальних зборів необхідно включити процедуру затвердження екологічної звітності акціонерного підприємства та програму екологічної політики підприємства.

Досить важливе місце в управлінні акціонерним товариством займає питання розподілення та використання прибутку як один із можливих джерел фінансування природоохоронної діяльності підприємства. Вирішення цього питання перш за все пов'язано з особливостями розподілення чистого прибутку підприємства, емісійною та дивідендною політикою. Слід зауважити, що особливості та механізми їх реалізації розробляються та затверджуються в рамках підприємства вищими органами управління (зборами акціонерів, спостережною радою, правлінням). Загальні механізми розподілення прибутку та порядок виплати дивідендів фіксуються в статуті товариства.

Розповсюдженість акціонерної форми господарювання полягає не у характеристиках сучасної економічної ситуації, які обумовлюють процеси корпоратизації, а в певних перевагах створення та функціонування корпоративних підприємств. Необхідно відзначити, що акціонерна форма господарювання не позбавлена також окремих недоліків (табл. 2) [1, 4, 6].

Таблиця 2

Переваги та недоліки акціонерної форми господарювання

Переваги	Недоліки
<p>більш широкі можливості залучення капіталу (ефективна емісійна політика), що дає змогу в повній мірі фінансувати природоохоронну діяльність підприємства;</p> <p>впровадження сучасних систем управління, (формування системи екоменеджменту та екологічного аудиту, здійснення збалансованої екополітики);</p> <p>функції власника та керівника чітко розмежовані, тому власники (акціонери) мають широкий вибір можливостей щодо найму «команди» високопрофесійних керівників;</p> <p>освоєння сучасних технологій, випуск екологічно чистої продукції, зниження екодеструктивного впливу на навколишнє середовище;</p> <p>фінансовий ризик акціонерів обмежується розміром належної їм частки в майні товариства;</p> <p>надійність та довголіття корпорацій, що сприяє проведенню ефективної екологічної політики, формуванню екологічного іміджу.</p>	<p>складність управління великими корпораціями, що ускладнює екологічне управління за наявності природоохоронних інфраструктурних об'єктів загальнокорпоративного призначення;</p> <p>розбіжності між функціями власності і контролю інколи негативно впливають на необхідну гнучкість оперативного управління корпорацією;</p> <p>зосередження влади в руках великих акціонерів, що спричиняє незацікавленість у проведенні ефективної екополітики;</p> <p>значне податкове навантаження, адже оподаткування підлягає спочатку отриманий корпорацією прибуток, а потім — дивіденди акціонерів.</p>

Слід відмітити, що в регіональному розрізі має місце висока питома вага підприємств акціонерної форми господарювання, в окремих областях цей показник досягає 50–60 % від загальної кількості промислових підприємств. Найбільша питома вага промислових підприємств корпоративного сектора припадає на добувну промисловість — 65,55 % (рис. 1) [7].

Одним із найважливіших джерел залучення ресурсів для фінансування природоохоронної діяльності акціонерного підприємства є емісія цінних паперів (акцій, облігацій, інвестиційні сертифікати). Найбільший обсяг торгівлі цінними паперами (ЦП) спостерігається у таких сферах, як виробництво продукції сільського господарства, виробництво промислової продукції та будівництво.

Аналізуючи динаміку обсягів зареєстрованих комісією випуску ЦП за 2005–2009 роки, можна

Рис. 1. Питома вага підприємств корпоративного сектора в промисловості в регіональному розрізі

зробити висновок, що об'єми ЦП з кожним роком зростають, а найбільша доля ЦП припадає саме на акції (рис. 2). На кінець 2009 року найбільші обсяги випусків акцій зареєстровано

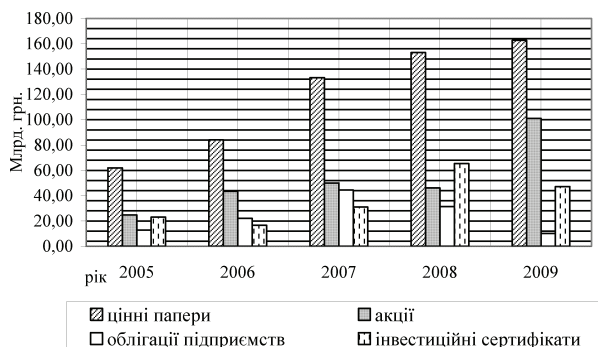

Рис. 2. Обсяги зареєстрованих випусків цінних паперів у 2005–2009 роках

комерційними банками на суму 60,76 млрд. грн. та промисловими підприємствами — відкритими та публічними АТ на суму 36,71 млрд. грн. [7, 8].

Значна доля забруднення навколишнього середовища припадає саме на промисловість України. На жаль, на сьогоднішній день, зі збільшенням промислового виробництва, негативний вплив на природне середовище також збільшується. Щорічно в атмосферне повітря, водні та земельні ресурси країни потрапляє досить велика кількість небезпечних забруднюючих речовин (близько 60 млн. т), із них понад три чверті токсичні відходи. За нашими оцінками, на долю корпоративного сектора припадає приблизно 50–60 % викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище (рис. 3) [7, 9].

Рис. 3. Об'єми забруднення атмосферного повітря в регіональному розрізі підприємствами корпоративного сектора

Провівши кореляційний аналіз між обсягами реалізованої продукції в промисловості та обсягами викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря, з'ясували, що коефіцієнт парної кореляції для цього випадку дорівнює 0,94.

Порівнявши отримане значення з критичними за допомогою таблиці критичних значень, можна зробити висновок, що 98 % — кореляція існує, а 2 % — не існує. Оскільки знак кореляції позитивний, то в середньому збільшення обсягу продажу промислової продукції призводить до збільшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря (рис. 4) [10, 11].

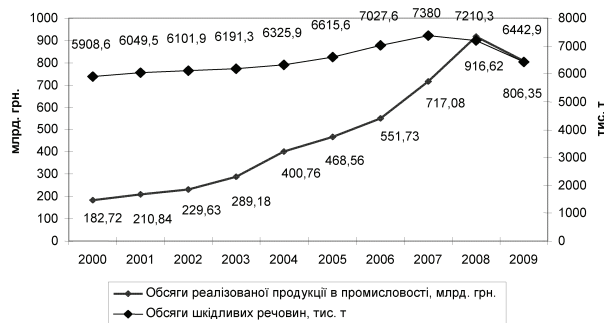

Рис. 4. Залежність між обсягом реалізованої промислової продукції та викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря

Якщо порівнювати за рівнем антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище національну економіку з іншими країнами, то результати аналізу свідчать про те, що Україна значно випереджає європейські країни за ступенем забруднення навколишнього природного середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Динамічність світових економічних процесів — глобалізація, інтеграція, конкуренція, інновація — ставить перед національною економікою у цілому і перед промисловістю зокрема нові цілі та завдання, які є на порядок складнішими і масштабнішими від тих, що вирішувалися в попередні роки. При цьому результативність економічної політики України значною мірою визначається організаційним устроєм її промисловості, який або сприяє, або гальмує соціально-економічний розвиток держави.

На сьогодні структура промислових регіонів України в цілому неефективна, більш того, економічно та екологічно небезпечна. Основу її становлять енерго- та матеріаломісткі виробництва, що призводять до перевитрачання природних та людських ресурсів і водночас не задовольняють потреби в інвестиційних ресурсах, споживчих товарах та послугах. Значна частина валового внутрішнього продукту України та її регіонів створюється саме у сфері матеріального виробництва. Більш як дві третіх загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, тобто продукцію проміжного споживання, яка до того ж має високу енерго- і матеріаломісткість і низьку ефективність щодо створення валової доданої вартості. І всі перелічені галузі та підприємства є складовими корпоративного сектора України. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що на долю корпоративного сектора припадає значний об'єм забруднення навколишнього середовища, що в значній мірі актуалізує необхідність формування ефективної системи екологічного менеджменту, аудиту для підприємств корпоративного сектора економіки.

Література

1. Євтушевський В. А. Корпоративне управління [Текст] : підручник / В. А. Євтушевський. — К. : Знання, 2006. — 406 с.
2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — 2-е изд., испр. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 479 с.
3. Резник М. Н. Сущность корпорации и основные этапы ее развития / М. Н. Резник // Экономика і організація управління. — 2010. — № 1 (7). — С. 128–135.
4. Румянцев С. А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток [Текст] / С. А. Румянцев. — К. : Знання, 2003. — 149 с.
5. Закон України «Про акціонерні товариства» (від 06.07.2010 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>.
6. Довгань Л. Є. Корпоративне управління [Текст] : навч. пос. / Л. Є. Довгань, В. В. Пастухова, Л. М. Савчук. — К. : Кондор, 2007. — 180 с.
7. Відомості про кількість ЄРДПОУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Моніторинг діяльності учасників ринку цінних паперів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ssmsc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=19>.
9. Аналітична доповідь «Довкілля України у 2009 році» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Статистичні дані про обсяг реалізованої промислової продукції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.